

**A Magyar Tudományos Akadémia II. világháború története
albizottságának konferenciája**

2023. NOVEMBER 3.

Helyszín

**BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT,
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET**

5. EMELETI TANÁCSTEREM

(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.)

A konferencia követhető a ZOOM platformon:

<https://us02web.zoom.us/j/86928648618?pwd=NEhqS2c2VWpKdStsVWluLzZoYm53UT09>

Meeting ID: 869 2864 8618

Passcode: 143370

PROGRAM

9:00 – 9:15 **A konferencia résztvevőinek üdvözlése: Pók Attila, BTK. TTI. ny. tudományos tanácsadója, a kőszegi Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete tudományos tanácsadója**

Moderátor: B. Kádár Zsuzsanna

9:20 – 9:40 EÖRSI LÁSZLÓ Király Béla a világháborúban

9:45 – 10:05 VÉGSŐ ISTVÁN A „Kereszténység bástyája” rádióbeszéd - avagy Zadravec István 360 fokos fordulata

10:10 – 10:30 JAKAB ATTILA Kállay Miklós miniszterelnök színeváltozásai

10:35 – 10:55 TURBUCZ DÁVID Horthy Miklós és Magyarország háborús kilátásai (1942-1943)

11:00 – 11:20 MECSER SZILVIA Sorsfordulatok a keleti fronton egy magyar honvéd visszaemlékezésében

11:20 – 11:35 Hozzászólások, vita.

11:35 – 11:50 Szünet

11:50 – 12:10 KOVÁCS TAMÁS Államvédelmi Központ – megoldás vagy eszköz?

12:15–12:35 KELEMEN ROLAND A honvéd vezérkar főnökének bírósága – A bíróság helye a korabeli bírósági szervezetben, hatásköre és gyakorlata

12:40 – 13:00 MÁRKUS BEÁTA Az első legális Waffen-SS toborzások és helyi következményeik Magyarországon

13:05 – 13:25 FÓRIS ÁKOS A megszállás dilemmái. A német megszállópolitika változásai magyar szemmel, 1941–1943.

13:30 – 13:50 VITÁRI ZSOLT A jövő német elitje – Nemzetiszocialista Nevelőotthonok Magyarországon

13:50 – 14:05 Hozzászólások, vita

14:05 – 14:25 Ebédszünet

Moderátor: Virányi Péter

14:25 – 14:45 BENE KRISZTIÁN A Szabad Francia Erők hozzájárulása az észak-afrikai szövetséges győzelemhez

14:50 – 15:10 BÁBA VIKTÓRIA: A koncentrációs táborok előszobái. Fordulópont a francia internálótáborok működésében 1942 és 1944 között

15:15 –15:35 ANDREIDES GÁBOR „Egy nehéz nap éjszakájának” következményei: a fasizmus bukása és átalakulása

15:40 – 16:00 JUHÁSZ BALÁZS Az olasz–magyar kapcsolatok megroppanása 1942/43-ban, avagy miért fogyott el a lendület?

16:00 – 16:15 Kérdések, hozzászólások

16:15 – 16:30 Szünet

16:30 – 16:50 CSEH VALENTIN A tengelyhatalmak olajipara 1942–1943-ban

16:55 – 17:15 MIKLÓS RÉKA – TARI LÁSZLÓ Zenei életképek Zenta mindennapjaiban és közéleti eseményein 1941 és 1944 között

17:20 – 17:40 LÉNÁRT T. ANDRÁS Latin-Amerika színre lép: aktív és passzív szerepvállalás a második világháborúban a fordulat éveiben (1942 – 1943)

17: 45 – 18:05 NAGY ANDRÁS Pragmatisták vagy moralisták? A dán mentalitás keresztútján

18:05 – 18:20 Kérdések, hozzászólások

18:20 – Zárszó, **Stark Tamás**

ELŐADÓK, ABSZTRAKTOK

Andreides Gábor

történész, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága Hivatalának tudományos főmunkatársa.

„Egy nehéz nap éjszakájának” következményei: a fasizmus bukása és átalakulása.

1943. július 24-én hosszú idő után ismét összehívták a fasizmus egyik legfontosabb irányító testületét, a nagytanácsot. Olaszország kimerült a második világháborúban, az afrikai olasz területek elvesztek, a Szicíliában partra szállt angolszász csapatok már az Appennini-félsziget felé tekintettek, recsegett-ropogott a két évtizedes diktatúra. A római Palazzo Veneziában lezajlott ülésen – ismert – a nagytanács tagjai közül 19-en megszavazták Dino Grandi napirendjét, ezzel a fasizmus megbukott. Kevésbé közismert viszont mindaz, amely ezekben a hetekben-hónapokban a főszereplők gondolkodásában lezajlott, milyen koncepcionális nézeteltérések, sérelmek, gondolkodásbéli különbségek, esetenként személyes ellentétek vezettek ahhoz, hogy a „tizenkilencek” szembe forduljanak a fasizmus vezérével. Milyen álláspontot képviseltek az ülés „rebellisei” és hogyan gondolkodtak az elkövetkező időszakról a Mussolini hűségén maradtak? Az 1943. július 24-25-i éjszaka – a személyes következményeken túl – alapvető fordulatot jelentett a fasiszta Olaszország számára: a háború immáron Olaszországban tombolt, a nélkülöző és sokat szenvedő lakosság pedig egy polgárháború kellős közepén találta magát.

Bába Viktória

a Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskola doktorandusz hallgatója.

A koncentrációs táborok előszobái.

Fordulópont a francia internálótáborok működésében 1942 és 1944

között

A második világháború kirobbanását megelőzően a spanyol polgárháború során 1938-tól kezdve számos spanyol menekült el hazájából Franciaországba a Franco-rezsim elől. Ez a tömeges *exodus* (*Retirada*) arra készítette a francia hatóságokat, hogy internálótáborokat hozzanak létre a menekültek elhelyezése érdekében. Azonban a világégés kezdetét követően már nem csak a spanyol állampolgárokat zárták el, hanem a más ideológiát képviselő és vallást gyakorló személyeket is. A korszakban felállított internálótáborokat funkciójuk és működésük szerint négy fő periódusra oszthatjuk:

rendkívüli helyzet (1938–1940), *kirekesztés* (1940–1942), *deportálás* (1942–1944) és újból *rendkívüli helyzet* (1944–1946). Azonban az igazi fordulópont az 1942-es és 1943-as év folyamán következett be, amikor a franciaországi német megszállás során a francia internálótáborokból megindult a fogvatartottak deportálása a németországi koncentrációs táborokba. Előadásom ennek megfelelően a terjedelem szabta korlátok figyelembevételével arra tesz kísérletet, hogy bemutassa ezeknek az átalakított internálótáboroknak jellemzőit és működését 1942 és 1944 között.

Bene Krisztián

egyetemi docens, a Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar dékánja, a Romanisztika Intézet, Francia Tanszék tanszékvezetője.

A Szabad Francia Erők hozzájárulása az észak-afrikai szövetséges győzelemhez

Az 1940 nyarán Londonban Charles de Gaulle tábornok által létrehozott Szabad Francia Erők harctéri tevékenységének legjelentősebb része az afrikai kontinenshez kötődött. Már 1940 őszén megindították hadműveleteiket a francia gyarmatbirodalom elfoglalására, majd hozzájárultak az olasz csapatok ellen vívott harcok sikeréhez Kelet-Afrikában. Ugyanakkor legfontosabb katonai akcióik egyértelműen Észak-Afrikához kötődtek, amelyek közül messze kiemelkedik az 1942 derekán megvívott Bir Hakeim-i csata, melynek során a szabad francia csapatok sikeresen késleltették Rommel tábornok támadó hadműveletét, ami hozzájárult az első, majd a második el-alameini csata sikeréhez. Előadásában bemutatja a Szabad Francia Erők észak-afrikai működését és annak jelentőségét a szövetségesek győzelmében.

Cseh Valentin

történész-muzeológus, a Magyar Olaj- és Gázipari Múzeum munkatársa.

A tengelyhatalmak olajipara 1942–1943-ban

A második világháború menetében az 1942–1943-as esztendő fordulatot hoztak katonailag a sztálingrádi csatavesztéssel és az angolszászok észak-afrikai előretörésével. E fordulat hátterében már ekkor felsejlettek a gazdasági erőforrásokban megnyilvánuló különbségek is. Már a háború kezdete óta akut kérdéssé vált a náci Németország és szövetségesei számára az olajhelyzet megoldása. A német katonai és politikai vezetők is tisztában voltak azzal, hogy egy gépesített háborúban a hadseregek mozgatásához elengedhetetlen, hogy megfelelő mennyiségű és minőségű kenőolajokkal és üzemanyagokkal rendelkezzenek. Ennek a helyzetnek, vagyis az olajkérdésnek a megoldása miatt volt Németország számára már évekkal korábban is

fontos, hogy a legjelentősebb európai olajtermelő területekre, a szállítóeszközökre és az azokat birtokló államokra befolyását kiterjessze politikai, katonai és gazdasági értelemben is.

Az előadás az olajnak a második világháborúban betöltött szerepét kívánja bemutatni a tengelyhatalmak olajhelyzetén keresztül. Rávilágít arra, hogy az olajhelyzet mennyiben befolyásolta a háború végkimenetelét.

Eőrsi László

történész, tudományos kutató. 1956-os Intézet Alapítvány, WJLF

Király Béla a világháborúban

Király Béla 1942-ben júniusában került először a (szovjet) frontra) vezérkari századosként, és a Honvéd Hadiakadémia hallgatójaként. Kivételes képességű katonának tartották számon, aki humanitárius szemléletéről tett tanúbizonyságot, amikor védelmébe vett egy zsidókból álló munkaszolgálatos századot. Részes volt az 1943-as fordulatnak is, amikor egységével – súlyos veszteségek mellett – minduntalan hátrálni kényszerült.

Ezekről az évekről Király szerepével kapcsolatosan csekély forrással rendelkezünk, ezek nagy része is épp tőle származik: történetének megismeréséhez az 1951–52-ben a peres eljárása idején keletkezett vallomásaira valamint az évtizedekkel későbbi visszaemlékezéseire támaszkodhatunk. Mennyire lehet sikeres ilyen feltételekkel a rekonstrukció?

Fóris Ákos

Erőszakkutató Intézet kutatója, az ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszék, egyetemi tanársegédje.

A megszállás dilemmái. A német megszállópolitika változásai magyar szemmel (1941–1943)

Miután 1941 decemberére szertefoszlott a Szovjetunió elleni gyors, villámháborúval elérendő tengelyhatalmi győzelem reménye, 1941–1942 telétől kezdve pedig egyre nagyobb problémát jelentettek a partizáncsoportok, a német politikai és katonai vezetés több szintjén is felmerült az a kérdés, hogy miképp reformálható meg, alakítható át a német megszállási rendszer annak érdekében, hogy a helyi polgári lakosság bevonásával biztonságosabbá és gazdaságilag kiaknázhatóbbá tegyék a megszállt területeket. A Timothy Mulligan által csak az „illúzió politikájaként” meghatározott folyamat a kollaboráns alakulatok felállításától a partizánok átállásának elősegítésén át a földmagántulajdon legalább részbeni visszaállítását célzó

agrárreformig több módon is próbálta finomítani a német megszállást. Ezt a folyamatot – legalább részben – figyelemmel kísérte nem csupán a magyar katonai, hanem a külügyi vezetés is. Az előadás rámutat arra, hogy a magyar vezetés mennyiben érzékelte valósan a német megszállópolitika alapvonalait, erőcsoportjait, s milyen kritikákat fogalmazott meg vele kapcsolatban.

Jakab Attila

a Holokauszt Emlékközpont történésze.

Kállay Miklós miniszterelnök színeváltozásai

1942. márc. 9-én a Bárdossy-kormányt a Kállay-kormány váltotta fel. Kérdés, hogy ezt mennyire lehet váltásnak nevezni, hiszen valójában csak a miniszterelnök és a külügyminiszter személye cserélődött; egyébként minden maradt a régiben. Randolph L. Braham megfogalmazása szerint egy „jóképű, tipikus magyar úr” költözött be a miniszterelnökségnek otthont adó Sándor-palotába. Kállay 2 éves miniszterelnöksége idején teljes fordulat állt be a világháború menetében. Ezt felismerte, felmérte, de nem tudott megoldást találni a problémára. Egyszerűen fogalmazva: Kállay úgy szeretett volna rántottát készíteni, hogy közben éppen megőrzi a tojásokat. Tragédiája, hogy sem politikai osztály, sem hadsereg, sem nemzet, sem társadalom nem volt mögötte. Kállay politikai tevékenysége nem a politikai elképzelések és víziók megfogalmazását és képviselését jelentette, hanem lényegében véve kullogott az események után, és folyamatosan improvizált – sodródott a világháború alakulásával. Előadás bemutatja, hogy Kállay Miklós a Bárdossy-féle politika folytatásától miképpen jutott el a minden realitást nélkülöző háborúból való kilépés gondolatáig, és annak nagyon szerencsétlen kivitelezési próbálkozásáig.

Juhász Balázs

ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszékének egyetemi docense.

Az olasz–magyar kapcsolatok megroppanása 1942/43-ban, avagy miért fogott el a lendület?

Egy bő évtizeden át az 1943-as olasz összeomlásig, vagyis szinte az utolsó pillanatig tartotta magát a hagyomány, hogy a mindenkor magyar miniszterelnök első külföldi útja Rómába vezet. Az olasz–magyar együttműködés intenzitása persze idővel gyengült, de Rómával – legalábbis látszólag – jól ki lehetett egyensúlyozni a német függést. 1942-ben minden olasz háborús kudarc ellenére még úgy tűnt, hogy ez a stratégia eredményes lehet, majd valami történt. 1942 és 1943 ugyanis nem csak a világháború fő frontjai tekintetében, hanem olasz–magyar viszonylatban is a fordulat éve. Különösen érdekesek a szubjektív benyomások, amelyek árnyalják az utólag

egyértelmű számadatokat, hogy utólag kiderüljön: mégse voltak döntőek. Legyen szó Horthy István haláláról egy olasz repülőgéppen, vagy az olasz ipari export fokozatos leállításáról. Ezek vizsgálata terén pedig különösen fontosak az olasz levéltári dokumentumok, amelyek felhasználására eddig még nem, vagy csak igen korlátozott mértékben került sor.

Kelemen Roland

jogász, a Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti Tanszék adjunktusa.

A honvéd vezérkar főnökének bírósága – A bíróság helye a korabeli bírósági szervezetben, hatásköre és gyakorlata

A katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről szóló 1930. évi III. törvénycikk (Élt.) és a *honvédelemről* szóló II. törvénycikk által adott felhatalmazás alapján a kormány 1941. október végén állította fel a vezérkari főnök ítélkező fórumát egyetlen törvényi tényállás elbírálására. A rendelet kizárólagos hatáskört biztosított a magyar királyi vezérkar főnökének az Élt. 59. § szakasza szerinti hűtlenség büntettének bünvádi üldözésére az ún. államvédelmi ügyekben. E bíróság önmagában unikális a magyar igazságszolgáltatás történetében, ugyanis a magyar közjogászok már a rendes katonai törvénykezési fórumokat is alig tudták elhelyezni a hazai bírósági rendszerben (Ferdinandy Géza azon kívülre definiálta), e bíróság pedig a katonai bírósági rendszer különbíróságaként határozta meg az elmúlt évtizedekben. Az előadás arra vállalkozik, hogy a háború utolsó éveiben rendkívüli súllyal bíró fórumot elhelyezze a bírósági szervezetrendszerben, ennek során megvizsgálva a polgári Magyarország közjogi dogmatikáját figyelemmel a bíróság ítélkezési tevékenységére is.

Kovács Tamás

történész, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Rendészettelméleti- és történeti tanszék egyetemi docense

Államvédelmi Központ – megoldás vagy eszköz?

Az előadás fókuszában az Államvédelmi Központ (ÁVK) áll, amely pro forma koordinálta volna a különböző rendészeti – és mai fogalommal élve – nemzetbiztonsági feladatokat, összefogva a rendőrség, a csendőrség és a 2. vkf. osztály releváns munkáját. A szervezet vezetője, a már a korban is legendákkal övezett Ujszászy István vezérőrnagy volt. Az előadás rávilágít nem csak arra, hogy milyen nehezen állt föl maga a szervezet, s kezdte meg működését. Az ÁVK-nak, illetve elsősorban annak vezetőjének további feladata volt (lehetett?) keresni a kapcsolatot a

nyugati titkosszolgálatokkal, azzal a nyilvánvaló céllal, hogy Magyarország minél előbb ki tudjon ugrani a háborúból, hiszen 1943 után nem volt kétséges, hogy Németország nem nyerheti meg azt. Az előadás foglalkozik az un. „Veréb misszió” hátterével is, nemkülönben Ujszászy 1944 március 19-e utáni sorsával, de kitér helyette, Kudar Lajos csőr. ezredes tragikus sorsára is.

Lénárt T. András

történész, a Szegedi Tudományegyetem, Hispanisztika Tanszék egyetemi docense.

Latin-Amerika színre lép: aktív és passzív szerepvállalás a második világháborúban a fordulat éveiben (1942 – 1943)

Latin-Amerika a második világháború kitörésekor semleges álláspontot képviselt, és nem állt érdekében érintetté válni, tisztán európai háborúnak látta azt. A helyzet azonban megváltozott 1941 decemberében, amikor a Pearl Harborban bekövetkezett események után az Egyesült Államok is hadviselő félle vált, valamint latin-amerikai hajók, teher- és utasszállítók, egyre gyakrabban váltak német és japán tengerealattjáró-támadások áldozataivá. Latin-Amerika számára az USA elsődleges partnernek számított, kvázi-függő viszonyban állt az északi szomszédjától, így a továbbiakban nem maradhatott semleges. 1942 – 43-ban, összhangban az Amerika-közi kapcsolatok alakulásával, Közép- és Dél-Amerika országainak egy része kénytelen volt hadat üzeni a tengelyhatalmaknak, a háborúban pedig változó mértékben és minőségben vettek részt. Megnehezítette a helyzetüket, hogy Dél-Amerikában nagy létszámú német, olasz és japán bevándorlóközösség élt. Az előadás az említett események ismertetéséről szól.

Márkus Beáta

történész, a Pécsi Tudományegyetem, Német Történelem és Kultúra-Délkelet-Közép-Európában Alapítványi Tanszék adjunktusa.

Az első legális Waffen-SS toborzások és helyi következményeik Magyarországon

Az 1920 – 1940-es évek a magyarországi német kisebbség történetében rendkívül turbulens időszak. Ekkor indult meg az a politikai mobilizáció, amely szervezetalapításokkal, élénk aktivitással, végül a náci Németországgal való intenzívebbé váló kapcsolatokkal alapot nyújtott a kisebbség „kollektív felelősségre vonásához” és 1946-tól kezdődő elűzetéséhez. Ebben a folyamatban az 1942-es év új fejezetet nyitott. A náci Németország már korábban is számolt a lehetőséggel, hogy

Délkelet-Közép-Európa német kisebbségeit igénybe veszi a német haderőben, ennek legális kereteit azonban először 1942. februárján sikerült megteremteni, amikor egy német-magyar kétoldalú egyezmény lehetővé tette a német kisebbséghez tartozó férfiak toborzását és besorozását a német hadseregbe, azon belül is a Waffen-SS-be. Előadás lokális világi és egyházi források tükrében, azt vizsgálja, hogy milyen feszültségeket, konfliktusokat okozott ez a fejlemény a helyi közösségekben.

Mecser Szilvia

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Atelier Interdiszciplináris Történeti Doktori Programjának doktorandusza.

Sorsfordulatok a keleti fronton egy magyar honvéd visszaemlékezésében

A magyar királyi 2. honvéd hadsereg VII. hadtestének katonái közt szállították ki Mecser József 22 éves bükkaranyosi honvédet is, aki később (1988–1997) három fiának háromszor írta meg visszaemlékezéseit. A szerző 1942-ben részt vett az urivi hídfőcsatákban, a téli harcokban, és átélte az 1943 januárjában bekövetkezett szovjet áttörést. A leírt tapasztalatok számos fordulatról tanúskodnak a honvéd egyéni élettörténetében. A bevonulás, a harctéri tapasztalatok, a század felbomlása, a menekülés és a fogságbaesés megélésének elbeszéléséből is kitűnik, hogy a szovjet áttörés és a hadifogságba kerülés átvészélése meghatározó választóvonalat jelentett. Az előadás egyéni tapasztalattörténeten keresztül láttatja az 1942–43-as év keleti frontjának személyes sorsfordulatait Mecser József elbeszélései alapján, rávilágítva azon tényezőkre is, amelyek az 1988–1997 között keletkezett visszaemlékezésre hatást gyakoroltak.

Miklós Réka és Tari László

Miklós Réka egyházzénész, zenepedagógus, Kunstuniversität Graz adjunktusa, valamint a Gál Ferenc Egyetem tudományos főmunkatársa. Tari László helytörténet kutató, közíró. A Vajdasági Magyar Helytörténeti Társaság alapító tagja.

Zenei életképek Zenta mindennapjaiban és közéleti eseményein 1941 és 1944 között

Nem csak az egyházi év szemszögéből zajlottak Zentán szimbolikus jelentőségű események az 1941. esztendő szent három napján. Nagyszombaton a jugoszláv hadsereg felrobbantotta Zentánál a Tiszán átívelő hidat – Krisztus sírját látogatjuk ezen a napon. A magyar honvédek Húsvétvasárnap bevonultak Zentára – a trianoni

trauma és a revizionista mozgalom szellemében ez maga volt a Feltámadás! A köztudat formálásában, egyházi és világi berkekben egyaránt hatalmas szerep jutott a mindenkori művészeteknek, s ezen belül is az érzékekre – a pillanat megfoghatatlanságában – erőteljesen ható zenének. Az 1941–1944-ig terjedő időszakban a délvidéki Zentán a mindennapok és ünnepek zenéje magán hordozta a korszak teljes szimbólumrendszerét. Az előadás a korabeli helyi sajtóra támaszkodva, a zene érzékekre ható szerepét tárgyalja a hároméves „magyar világ” Zentájának egyházi és világi eseményein.

Nagy András

Pannon Egyetem, egyetemi docense.

Pragmatisták vagy moralisták? A dán mentalitás keresztútján

Dánia semleges maradt az első világháborúban – és ezen remekül keresett –, ugyanerre törekedett volna a másodikban is de erre nem maradt esélye, miután a németek 1940 áprilisában ellenállás nélkül lerohanták északi szomszédjukat. Dánia ezt követően „modell-protektorátus” volt, a belpolitikai mozgástér a megszállás ellenére megmaradt, nagykoalíció vette át a kormányzást, a régi politikusi garnitúra nem csak magát mentette át, de valamennyit a dán belpolitika vívmányaiból is. A pragmatizmusnak efféle konszenzusát Henrik von Kauffmann washingtoni dán nagykövet törte meg, Povl Bang-Jensen, fiatal attaséja közreműködésével függetlennek nyilvánították magukat a megszállt Dániában működő kormánytól. A „hűtlenség” következményei jelentősek voltak: a komoly kapacitással rendelkező dán hajóflotta nagy részét semleges kikötőkbe irányították, Londonon keresztül bekapcsolódtak a dán antifasiszta ellenállás kezdeményezésébe majd támogatásába, és – vitatható jogi manőverekkel – átjátszották Grönlandot (ami akkor még dán gyarmat volt), az amerikaiaknak, így sem német repülők nem szállhattak le a szigeten, sem meteorológiai állomásokat nem létesíthettek, és a jelentős mennyiségű és rendkívüli fontosságú kriolit-bányák is az amerikai hadiipart szolgálták. Mi volt mindebben Bang-Jensen szerepe? Hogyan mozgott hasonló morális pályákon, mint 1956-ot követően az ENSZ-ben a magyar ügy szószólójaként? Miért kellett 1943-ig várnia, hogy a dán politikai elit megbocsássa neki „engedetlenségét” – és a koppenhágai kormány lemondása nyomán kibontakozzon az ellenállás? Az előadás ezekre a kérdésekre válaszol.

Turbucz Dávid

történész, a HUN-REN BTK Történettudományi Intézet tudományos munkatársa.

Horthy Miklós és Magyarország háborús kilátásai (1942-1943)

Horthy Miklós kormányzói tevékenységének legvitatottabb időszaka a második világháború idejére esett. Különösen is az 1944. március 19. utáni német megszállás utáni periódus áll a szakmai és közéleti diskurzus középpontjában. Alapvető kérdés azonban annak vizsgálata is, hogy azt megelőzően hogyan alakult az álláspontja Magyarország háborúban betöltött szerepéről. Az előadás – kutatásbevezető, problémafelvető módon, eddig nem használt források bevonásával is – azt tekinti át, hogy 1942-1943-ban, a háború menetében beállt fordulat eredményeként, változott-e a kormányzó politikája. Hogyan látta a háború kimenetelét és az ország jövőjét? Milyen céljai voltak? Hogyan viszonyult a hadviselő felekhez? Összességében megállapítható, hogy a kérdéses időszakban az államfő és a kormány sem tett érdemi intézkedéseket azért, hogy az ország nyugati megítélése kedvezőbb legyen. Arról pedig, hogy erre a Szovjetunió irányába kerüljön sor, ami a katonai helyzet fényében egyre inkább célszerű lett volna, a kormányzó hallani sem akart.

Végső István

történész, az Erőszakkutató Intézet munkatársa.

A „Kereszténység bástyája” rádióbeszéd - avagy Zadravecz István 360 fokos fordulata

Zadravecz István (1884–1965) OFM ferences szerzetes, tábori püspök, felsőházi képviselő élete sokakat készítettet kutatásra. Számtalan írás, tanulmány bizonyítja az egyházi tisztségviselő összetett és nagyon is ellentmondásokkal, rossz és jó döntésekkel teli életének fontosságát. Az 1942 márciusában elmondott „Kereszténység bástyája” című rádióbeszédje egy későbbi, 1947-es népbírósi eljárás legfőbb vádpontjává vált. Sok kutató hivatkozik a szovjetek és a bolsevizmussal szembeni fellépésre buzdító beszédre, de a teljes szövegét nem publikálták. A külső szemlélőnek úgy tűnhetett, hogy elveszett, nem hozzáférhető. A szöveg rövid elemzése mellett Zadravecz 1942 előtti és utáni politikai karrierjét vesszük górcső alá. Ugyanis Zadravecz 1942/43 után sem arra koncentrál, hogy a vesztesre álló háborúból a magyar fél minél kevesebb veszteséggel jöjjön ki, hanem harcra buzdít. Zadravecz ahelyett, hogy visszavonulna, esetleg bekapcsolódna a magyar ellenállásba, inkább 1942-ben felsőházi tag lesz, és továbbra is nyíltan fellépett a háború folytatása mellett, és még tisztséget is vállalt 1944-ben a Törvényhozók Nemzeti Szövetségében. Ráadásul részt vett Szálasi Ferenc nemzetvezető 1944-es eskütételén.

Vitári Zsolt

történész, a Pécsi Tudományegyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Történettudományi Intézet, Modernkori Történeti Tanszék egyetemi docense.

A jövő német elitje – Nemzetiszocialista Nevelőotthonok Magyarországon

Miután hosszú küzdelem után 1941-től lehetővé vált, hogy a magyarországi németek megalapítsák a Volksbund ifjúsági tagozatát, a Német Ifjúságot (Deutsche Jugend, DJ), megkezdődött a szervezet vertikális és horizontális kiépítése, egyesületi tevékenységének megszervezése. Noha a DJ vezetősége nagy lendülettel látott neki, hogy a birodalmi Hitlerjugend mintája alapján egy nemzetiszocialista szervezetet hozzon létre, háborúban fogant szervezatként ez a folyamat meglehetősen viszontagságos volt, s mire kézzelfogható eredményeket érhettek volna el, megkezdődött a hanyatlás időszaka. A nemzetiszocialista indoktrináció legerőteljesebben és leghatásosabban az ún. nemzetiszocialista nevelőotthonokban valósult meg, melyeket a fontosabb német iskolák mellett rendeztek be, s melyek a jövő náci elitjét voltak hivatottak kitermelni. Az otthonok szervezése 1941 őszén indult el, majd 1942-43-ban vett igazán lendületet, s 1944-re összesen 20 ilyen intézmény létesült. Az előadás áttekinti az otthonok megszervezését, kialakítását, az ott végzett nevelőtevékenységet.

